

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אָמַר מְנִין שְׁכַל־מְכָה וּמְכָה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמְצָרִים הֵיְתָה שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מְלֶאכֶי רָעִים: עֲבָרָה אַחַת. וְזַעַם שְׁתֵּים. וְצָרָה שְׁלֹשׁ. מִשְׁלַחַת מְלֶאכֶי רָעִים אַרְבַּע. אָמַר מֵעֵתָה בְּמְצָרִים לָקוּ אַרְבַּעִים מִכּוֹת. וְעַל הַיָּם לָקוּ מֵאֲתָיִם מִכּוֹת:

רַבִּי עֲקִיבָא אָמַר מְנִין שְׁכַל־מְכָה וּמְכָה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמְצָרִים בְּמְצָרִים הֵיְתָה שֶׁל חֲמִשׁ מִכּוֹת. שֶׁנֶּאֱמַר יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה מִשְׁלַחַת מְלֶאכֶי רָעִים: חֲרוֹן אַפּוֹ אַחַת. עֲבָרָה שְׁתֵּים. וְזַעַם שְׁלֹשׁ. וְצָרָה אַרְבַּע. מִשְׁלַחַת מְלֶאכֶי רָעִים חֲמִשׁ. אָמַר מֵעֵתָה בְּמְצָרִים לָקוּ חֲמִשִּׁים וּמֵאֲתָיִם מִכּוֹת:

שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת . . שֶׁל חֲמִשׁ מִכּוֹת

בביאור תוכן המחלוקת בין ר' אליעזר ור' עקיבא, כמה מכות מנתה כל מכה שקיבלו המצרים, מבואר בכלבו (בפירוש ההגדה, הובא ג"כ בארחות חיים (פירוש ההגדה), אבודרהם (סדר ההגדה ופירושה), ועוד. וכ"ה בריטב"א להגש"פ) בשם "בעל המלמד" שלשיטת ר"א המכה כללה את כל הד' יסודות שבכל דבר גשמי בעולם, אש רוח מים עפר (ראה רמב"ם הל' יסוה"ת רפ"ד. מו"נ ח"א פע"ב ובכ"מ שם), והיינו, שהמכות פעלו לא רק בדברים כפי שהם כבר במציאות לאחר ההרכבה מכל הד' יסודות.

אלא פעולתם היתה עמוקה יותר, גם ביסודות הדברים עצמם (ולדוגמא – במכת דם, הוכו בנוסף למים גם יסוד האש, הרוח והעפר שבמים). ור"ע ס"ל שפעולת המכות היתה עמוקה יותר, ולבד מההכאה הפרטית בד' היסודות (כפי שכל אחד בצירוף ותוכנו), פעלו המכות גם ב"חומר היוליי" של הדברים (כ"ה בריטב"א שם. ובא"ח וכלבו (ועד"ז באבודרהם) שם "יסוד הגלגלים שהוא יסוד חמישי"), שהוא החומר הראשוני של מציאות הגשמיות.

**ביאורי
הגדה**

חומר הכולל את כולם יחדיו ואינו מתייחד עדיין בצירוף ותוכן פרטי של אחד מד' היסודות.

וי"ל שהטעם לכך שהמכות היו צריכות לתדור לעומק הדברים כ"כ, הוא מצד שטומאת מצרים חדרה ג"כ לעומקם, שהרי ענין המכות הי', כשמן, להכות ולשבור את מצרים, ולכן המכה היתה צריכה לאבד לא רק את ציורו החיצוני של הדבר (לדוגמא – להפוך המים לדם), כי-אם גם את הד' יסודות שלו או אף את "חומר היולי" שבו. ונמצא, שהן לר"א והן לר"ע חדרה טומאת מצרים בעומק הדברים, אלא שלר"ע חדרה הטומאה עוד יותר בעומק.

ובשורש הפלוגתא י"ל, בהקדים הא דקיי"ל לגבי איסור חמץ בפסח (שנולד מטומאת מצרים), דאסור לא רק באכילה ובהנאה אלא אף ב"בל יראה ובל ימצא"; וביאור עומק החילוק בין ג' האיסורים (אכילה, הנאה ובל יראה ובל ימצא) הוא, בדבר האסור רק באכילה ומותר בהנאה, משמעות הענין היא ש"חומר" הדבר אינו רע (ואפשר שיבוא לשימוש האדם), אלא שב"צורה" שלו, כפי שהוא בצורתו החיצונה (עד שראוי לאכילה), שולט הרע. משא"כ באיסור הנאה, שאסור אף ליהנות מהדבר, והיינו מפני שגם עצם "חומר" הדבר הוא רע.

אמנם, אפילו איסור הנאה ה"ה קשור סו"ס רק עם ההשתמשות בדבר, שהיא שייכת דוקא כשהחומר נמצא כבר בצורה מסויימת, שזה גופא מראה שהרע שולט בחומר רק כפי שהוא כבר ראוי לאיזה שימוש, משא"כ באיסור "בל יראה ובל ימצא" – לא רק שאסורה ההשתמשות והנאה, אלא גם עצם קיום מציאותו בעולם באיזו צורה שהיא ה"ה איסור, וחובה לאבדו. וא"כ נמצא שבאיסור חמץ בפסח, לבד מזה שפנימיות החמץ אסורה, אף מציאותו עצמה אסורה, וזהו מצד הנ"ל, דטומאת מצרים חדרה גם בעומק הדברים.

והנה, באופן ביעור החמץ מצינו פלוגתא בין ר' יהודה וחכמים (משנה פסחים רפ"ב): "רבי יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה, וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים". ובטעם פלוגתתם מבאר הצפנת פענח (ע"ת בחקותי כו, ו. מפענח צפונות שם ס"ט, וש"נ), דלר"י צריך לבטל את עצם מציאות החמץ, וזה נעשה רק ע"י שריפה, משא"כ כשמפרר שאז נשאר מציאות החמץ; ולחכמים, מספיק לבטל את "תואר" החמץ, ולכן מספיק "מפרר וזורה לרוח כו". ומובן, שמחלוקתם בשיעור השבתת החמץ, תלוי בשיעור איסור החמץ: אם האיסור חודר בעצם מציאות החמץ ממש, אזי צריכה להיות ההשבתה באופן שלא ישאר כלום ממציאותו, ואם האיסור אינו חודר לעצם מציאותו, אזי מספיק להשבית רק את ה"תואר" שלו.

וי"ל, שב' דעות אלו הן בהתאם לב' השיטות דר' אליעזר ור' עקיבא בענין המכות:

הן לר"י והן לחכמים, טומאת מצרים חדרה בעומק מציאות הדברים, אלא שר"י שהצריך שריפה הוא מצד סברת רע"ק שטומאת מצרים חדרה עד לעצם הדבר ממש, וע"כ הי' צריך לאבדו בה' מכות כולל ב"חומר היולי" שלו, וכך יש לאבד את החמץ דווקא ע"י שריפה – שיאבד כליל. ואכן אשכחן להדיא דרע"ק כר"י ס"ל בענין ביעור חמץ (פסחים ה, רע"ב).

משא"כ ר"א אזיל בשיטת חכמים, כי ס"ל שטומאת מצרים חדרה רק בד' היסודות, והיינו שלא חדרה בעצם הדבר ממש, ולכן סבר ד"כל מכה . . . היתה של ארבע מכות", ולפיכך באיסור חמץ, שאיסורו לא בא בעצם הדבר ממש, אין בהשבתתו חיוב שריפה אלא "אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים".